

за новобългарска просвета и култура. Мощните вълни на европейското просвещение, според Х. Г. Славов, са пренесени от елинското училище, основано през 1822 г.¹⁶ В борбата за просветно обособяване участват и българските метоси в града. Българското общество в Стара Загора, обаче, губи първата битка при опит да създаде „общо училище“ в махалата „Акарджа“ през 1833 г.¹⁷ Шест години след това са достатъчни да се съберат сили и да се излъчат организатори и попечители на първото българско светско училище¹⁸.

Проявите на просветното движение са изключително сложно и богато явление. Мемоаристът разглежда общественото дарителство като проявление на народната самозащита в името на общите цели, които създават значителен училищен фонд¹⁹ и издържат 8 взаимни и две главни педагогически училища с около 1200 ученици. Благодарение на голямата обществена подкрепа училищата се превръщат във важни центрове на новобългарската просвета²⁰.

Х. Г. Славов улавя дълбочината на въпросите. Училищата подхранват национално-културното самосъзнание на народа и с невъобразима сила въздействат на своите стопани - общините и училищните настоятелства²¹. Затова на тази почва се разгарят ожесточени обществени борби. В съзвучие с черковното движение е избухналата през 1864 г. училищна разпра. Подкрепата на нотабилите Ал. Екзарх, Зах. Княжевски и преди всичко на Х. Г. Славов, превръща просветното движение в силна обществена позиция в ръцете на общината и еснафските организации²². На 3 декември (решението е от 24 август) 1863 г. с откриването на Девическото класно училище, ръководено от Ан. Тошева, е нанесен удар и върху мисионерската пропаганда²³.

Всички завоевания се превръщат в своеобразен обществен капитал. Х. Г. Славов е вдъхновителя на неделното училище и свещеническият курс. Негова постоянна грижа са стипендиите в чужбина²⁴. Той с основание търси измеренията на движението за културно-национална самостоятелност в женските, учителските и ученическите дружества²⁵, в обществените отзвук на учителските събори²⁶, в честването празника на славянските учители Кирил и Методий²⁷. Заедно с налагането на новата празнична система на града се проявява и другият феномен на училището-читалището. Х. Г. Славов намира връзката между двете народни институции в талантливата обществена дейност на изтъкнатия учител Т. Шишков²⁸.

Още по-силно и ярко е изразена позицията на автора към втората мощна струя на възраждането - църковно-националните борби. Освен прецизното описание на събитията Х. Г. Славов успява да разграничи етапите на църковната борба. В тях той вижда стъпалата на извисяващото се национално самочувствие.

Бруталното нахлуване на гръцките владици през 20-те години в обществения живот, поражда масова съпротива, която е заредена със силата и опита на българите, които вече са удържали народностна и икономическа победа. Още през XVIII в. са издигнати две нови църкви и е възстановена най-старата „Св. Димитър“. Третото възобновяване на „Св. Никола“ през 1834 г., известна като занаятчийска църква, става сигнал за изхвърляне на гръцките богослужебни книги²⁹. Още през 1836 г. старозагорските общинари отказват да плащат владината. През 1848 г. този въпрос се превръща в обществен спор, който завършва с успех за българите³⁰.

Макар че „описанията“ на Х. Г. Славов не могат изцяло да се приемат като точна историческа мярка, то посочените етапи съвпадат изцяло с приливите и отливите на църковните борби. След Кримската война социалната база значително се разширява и под влияние на Хр. Тъпчилещов старозагорецът Иванчо Стоянов въвлича града в борбата за налагане на български владици. Пред 1857 г. Х. Г. Славов и Хр. Папазоглу от Казанлък престояват в Цариград седем месеца и допринасят за решаването на множество въпроси³¹. През 1859 г. търновският митрополит Григорий не е допуснат в